

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA KOCAELİ VİLAYETİ'NDE SITMA MÜCADELESİ (1923-1938)

ÖNDER DUMAN*

Giriş

Sıtma, malarya olarak da adlandırılmakta olup, anofel cinsinden dişi sivrisineklerin sokması ile insana bulaşan ve zaman zaman gelen ateşli nöbetlerle seyreden bir hastalıktır. Hastalığın esas kaynağı sivrisinek tarafından vücuda bulaştırılan plazmodium cinsine ait tek hücreli asalaklardır. Bunlar insanın karaciğer hücrelerine ve alyuvarlarına girerek hastalığa sebebiyet verir. Sıtmanın Afrika kaynaklı olduğu ve göçlerle Akdeniz kıyılarına, Hindistan, Güneydoğu Asya ve Amerika'ya yayıldığı düşünülmektedir. M.Ö. 460-370 yılları arasında yaşamış Hippocrates zamanından beri hüküm sürdüğü bilinen sıtmanın, Yunanistan'da o dönemde altı-yedi milyonluk nüfusun bir milyondan fazlasına bulaştığı ve ortalama yılda 5 bin kişinin ölümüne neden olduğu bilinmektedir¹.

Parmak ucu veya kulak memesinden alınan kanın giemsa yöntemi ile boyanarak incelenmesi ile tespit edilen sıtmaya karşı uzun süre kinin komprimeleri kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında kinin temin edilememesi nedeniyle, atebrin kullanımına geçilmiştir².

A. TÜRKİYE'DE SITMA MÜCADELESİ

Bir sıtma bölgesi olan Anadolu'da Eski Yunan'dan beri bu hastalığın varlığından söz etmek mümkündür. Sıtma, Balkan Savaşı yıllarında Türkiye'deki nüfusun dörtte üçünü etkisine almış durumdaydı. Nitekim bu yüzden ücretsiz kinin dağıtılarak hastalıkla mücadele edilmeye çalışılmıştır. Ancak hastalığın I. Dünya Savaşı döneminde daha da yayılması, söz konusu önlemleri yetersiz kılmış ve ölümler kaçınılmaz hale gelmiştir. 1917 yılında III. Ordu bölgesinde yapılan bazı kan incelemeleri sonucu ortaya çıkan tablo iç karartıcı boyuttaydı. Samsun, Ordu ve Giresun'da 16.088 kan tetkik edilmiş ve bunlardan 8.804'ünde sıtma mikrobuna rastlanmış, yine savaş döneminde Toros tünellerinde çalışan işçilerin % 50'sinde, Söke yöresinin % 44'ünde sıtmaya tesadüf edilmişti³.

Milli Mücadele dönemine gelindiğinde durum yine bundan farklı değildi. Cephede savaşan askerlerin % 40'ında sıtma mevcuttu. 1917-1925 yılları arasında muhtelif vilayetlerin sağlık müdürlüklerinden alınan raporlarda sıtmalı hastaların oranı şu şekilde bildirilmiştir⁴.

* Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi

1 İnci Hot, Sıhhiye Mecmuasına Göre Ülkemizde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1913-1996), İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2001, s. 34-35.

2 Hot, Sıhhiye Mecmuasına Göre..., s. 35-36.

3 Mehmet Temel, Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele, Nehir Yayınları, İstanbul 2008, s. 66.

4 Fatih Tuğluoğlu, "Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)", Türkiye Parazitoloji Dergisi, 32/4 (2008), s. 353.

Vilayetler- Şehirler	Sıtmalı Oranı (%)
Ankara	40-90
Antalya	86
Balıkesir	82
Bingöl	60
Denizli	90
İstanbul	80
İzmir	72
Konya	70
Mardin	80
Malatya	25
Samsun	72
Seyhan	78
Trakya	30
Trabzon	68

Tabloda da görüleceği üzere sıtma Trakya bölgesi hariç diğer tüm bölgelerde nüfusun neredeyse 2/3'ünde mevcuttu.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ortaya konan “sağlıklı ve nitelikli nüfus” hedefinin önündeki en ciddi engellerden biri hiç kuşkusuz sıtma vakalarıydı. Sıtmaya karşı köklü ve kesin önlemler içeren ilk önemli çalışma, 9 Ekim 1924'te İstanbul'da Sıhhat ve Muavenet-i İctimaiye Vekilinin başkanlığında toplanan komisyonun hazırladığı rapordur. Bu raporda sıtmanın ülke ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri, mücadele prensipleri, mücadelenin maddî bedeli ve alınacak yasal tedbirler üzerinde durulmaktaydı⁵. Bu raporda belirtilenlerden hareketle Hükümet, sıtma mücadelesini kanunî bir esasa bağlamak üzere bir dizi yasa teklifi hazırladı. Bakanlar Kurulu'nda kabul edilerek TBMM'ye sunulan 26 Ekim 1924 tarihli yasa teklifleri şunlardı: Sıtma Mücadelesine Dair (1/525), Sıtma Mücadelesi Tahsisatı Hakkında (1/522), Devlet Kinini Tedarik ve Furuhtu Hakkında (1/525), Etibbanın Sıhhiye Enstitülerinde Staj Mecburiyeti Hakkında (1/525), Sıtma Küçük Sıhhiye Memurları Hakkında (1/525), Şehir ve Köylere Su Tedariki Hakkında (1/527)⁶.

Söz konusu tekliflerin yasa hükmüne ulaşması sürecinde eş zamanlı olarak sıtma mücadelesi kapsamında diğer bir takım çalışmalar da yapıldı. Bu kapsamda ilk olarak 1924'te İstanbul Bakteriyolojihanesi'nde bir kurs tertip edilerek, burada yetiştirilen kişilerin Ankara, Afyon ve Adana mıntıklarında açılan mücadele merkezlerinde istihdam edilmesi sağlandı⁷. Yine ayrıca ertesi yıl eylül ayı içerisinde düzenlenen Birinci Milli Tıp Kongresi çalışmalarının önemli bir kısmı sıtma üzerine yoğunlaştırıldı⁸.

Sıtma ile mücadele kapsamında en önemli kanun 13 Mayıs 1926'da Meclis'te kabul edildi. 26 Mayıs 1926'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren “Sıtma Mücadelesi Kanunu” ile mücadelenin esasları belirlendi. Buna göre Sıhhiye Vekâleti'nce sıtmalı olduğu ilân edilecek

5 Temel, Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve..., s. 70-76.

6 Tekeli-İlkin, “Türkiye’de Sıtma Mücadelesinin..., s. 135.

7 Tuğluoğlu, “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi..., s. 355.

8 Tekeli-İlkin, “Türkiye’de Sıtma Mücadelesinin..., s. 135.

bölgelerde sıtma mücadele heyetleri teşkil edilecek, enstitü, laboratuvar, hastane ve dispensarlerde sıtma mücadelesinde görevlendirilmek üzere doktor ve sağlık memurları yetiştirilecekti. Sıtma mücadelesine ait tüm teşkilat ve müessesenin bağlı olacağı Sıhhiye Vekâleti fakir köylüye, ameleye, kasaba ve şehirlerdeki fukaraya kinin ve diğer sıtma ilaçlarını ücretsiz dağıtacaktı. Sivrisineklerin üremesine hizmet eden su birikintilerinin oluşumuna engel olunacak, yerel imkânlarla kurutulabileceği tespit edilen su birikintilerinin akıtılması için o yerin halkının zorunlu çalışma yükümlülüğü kapsamında beş gün çalıştırılması sağlanacaktı. Lağım ve umumi mecrası olmayan yerlerde hela ve bulaşık suları için üstü kapalı çukurlar açılacaktı. İşçi kullanan büyük çiftlik sahipleri ile işletmeciler ameleye ücretsiz kinin temin edeceklerdi. Tüm bu sorumlulukları yerine getirmede suiistimal gösterenler para ve hapis cezası ile cezalandırılacaklardı⁹.

Sıtma Mücadele Kanununun yürürlüğe girmesi ile beraber çalışmalar ciddi biçimde ivme kazandı. Mayıs 1926'da Bursa, Balıkesir ve Konya'da, Temmuz 1928'de İzmit ve Samsun'da mücadele teşkilatları ihdas edildi¹⁰. 1933 yılına gelindiğinde 23 vilayette sıtma mücadele teşkilatı mevcut olup, buralarda 11 heyet çalışmalarını yürütmekteydi. Bu vilayetler Ankara, Eskişehir, Çankırı, Kırşehir, Yozgat, Konya, Afyonkarahisar, Bilecik, Seyhan, İçel, Gaziantep, Antalya, Denizli, Muğla, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir, Bursa, Kocaeli, İstanbul, Samsun ve Amasya'dan oluşuyordu¹¹. Buralardaki görevli heyet sayısı 1944 yılında 19'a, 1949'da 41'e çıkarıldı¹².

Sıtma mücadele heyetleri bir uzman başkanın idaresinde sayıları dört ile dokuz arasında değişen şubelerden oluşmakta, her şube dört veya beş daireye taksim edilmiş olup, bu dairelerin her birinde özel kurslarda yetişmiş sağlık memurları mevcuttu. Her sağlık memuru bölgenin nüfus yoğunluğu dikkate alınarak 8-15 köyün sorumluluğunu üzerinde bulundurmaktaydı. Başkanın bulunduğu merkezde bir laboratuvar şefinin idaresinde mücadele laboratuvarı ile 5-10 yataklı sıtma dispenseri mevcuttu¹³.

Sıtma mücadele heyetleri mıntıkları dahilinde tespit ettikleri bütün sıtmalılara tedavi için kinin komprimeleri ve ampulleri, çocuklara ökinin tabletleri, kinin tedavisini bitirmiş olan kansız ve zayıf kimselere de arsenikli kuvvet komprimeleri vermekteydiler.

Sıtma ile mücadelenin bir diğer boyutu ise sivrisineklerin kaynağı konumundaki bataklık ve sulak arazinin kurutulup, iyileştirilmesine yönelik çalışmalardı. Nitekim bu konuda ilk etapta küçük gölcüklerin, durgun su birikintilerinin, helâ çukurlarının, ağzı açık lağımaların ve su sarnıçlarının kapalı konumda tutulması sağlanmaya çalışıldı. Söz konusu çalışmalar kanunda belirtilen esaslar dahilinde mükellefiyet esasına dayalı olarak gerçekleştirildi. Tüm bu çalışmalar esasında il özel idarelerinin imkânları seferber edildi¹⁴.

Sıtma mücadelesiyle alakalı 1926 tarihli kanunun 1930'ların başında oluşan ekonomik kriz nedeniyle işlevini yitirdiği düşünülerek¹⁵, mücadeleyi nicelik ve nitelik bakımından geliştirmek amacıyla bazı yasal değişikliklere gidildi. İlk olarak 11 Haziran 1936'da "Çeltik Ekim Kanunu"

9 Resmî Ceride, S: 384, 29.V. 1926.

10 Hot, Sıhhiye Mecmuasına Göre..., s. 44.

11 Türkiye Cumhuriyeti Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti Sıhhiye Mecmuası Fevkalade Nüshası (29 Birinci Teşrin 1933) Vekâletin 10 Yıllık Mesaisi, s. 47.

12 Hot, Sıhhiye Mecmuasına Göre..., s. 51.

13 Türkiye Cumhuriyeti Sıhhat ve İctimai Muavenet..., s. 48-49.

14 Hot, Sıhhiye Mecmuasına Göre..., s. 46.

15 Tuğluoğlu, "Türkiye'de Sıtma Mücadelesi...", s. 356.

TBMM’de kabul edildi. 23 Haziran 1936’da Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren¹⁶ kanun esasında çeltik üretimiyle ilgili olmakla birlikte, kesik sulama (tava sulaması) yöntemini getirmesi nedeniyle sıtma mücadelesini işlevsel bir noktaya taşıyacak nitelikteydi. Nitekim kanuna göre çeltik ekimi yapılan ve yapılması planlanan yerlerde vali ve kaymakamların başkanlığında çeltik komisyonları kuruluyor, bu komisyonlar tarlaların her on günde bir 48 saat süreyle susuz bırakılmasını, diğer bir ifadeyle kesik sulama yönteminin uygulanmasını denetliyordu. Bu yöntemle birlikte doğal olarak daha az su birikintisi oluşması hedefleniyordu.

Bu dönemde sıtma mücadelesi ile ilgili bir diğer önemli kanun 1937’de çıkarıldı. 12 Şubat 1937’de TBMM’de kabul edilen ve 19 Şubat 1937’de yürürlüğe giren 3132 Sayılı Kanunla¹⁷ 1937-1941 yılları arasında hükümete su işlerinde kullanılmak üzere 31.000.000 TL harcama yetkisi verildi. Şüphesiz bu meblağ bataklık ve sulak alanların kurutulması ve iyileştirilmesi işlerinin de daha nitelikli yapılmasına imkân verdi.

Bu dönemdeki sıtma mücadelesinin bir diğer boyutu ise yurtdışından malzeme alımı ve uzman kişilerin getirilmesiydi. Nitekim sıtma mücadelesinin başlamasıyla eş zamanlı olarak bu konuda da adımlar atılmaya başlandı. İlk olarak Bakanlar Kurulu 10 Ağustos 1924’te Hollanda’dan 185.000 TL bedelle 5 ton kinin alınması hususunu karara bağladı¹⁸. Bir yıl sonra, 14 Haziran 1925’te ise ordu bünyesinde kullanılmak üzere Yuringer ve Himmer firmalarıyla irtibata geçilerek, kinin satın alınmasına karar verildi¹⁹.

Sıtma ile mücadelede yurtdışından malzeme ve kinin tedarikinin yanı sıra yabancı uzmanların getirilmesine yönelik çalışmalar da yürütüldü. Nitekim bu kapsamda ilk olarak Türkiye’deki sivrisineklerin teşhisine yönelik çalışmalara yardımcı olmak üzere 1928’de Alman Dr. E. Martini ve Dr. H. Vogel’in, 1931 ve 1934 yıllarında Macar Kovaç ve Polonyalı Biyaloblaski’nin sıtma genel mücadelesi fen memurluğunda su mühendisi olarak görevlendirilmeleri sağlandı²⁰.

B. KOCAELİ VİLAYETİNDE SİTMA VE SİTMA MÜCADELESİ

1. Genel durum

Kocaeli vilayeti cumhuriyet öncesi dönemde Anadolu’daki belli başlı sıtma bölgelerinden biriydi. Bilhassa Balkan ve Cihan Harbi yıllarında vilayet dahilinde sıtmanın tahribatı ve yaygınlığı artmıştı. Nitekim bu gerçeklik Cihan Harbi’nin son yılında Osmanlı Mebusan Meclisi’nde Dahiliye Nazırına yöneltilen bir sual tahririne dönemin Sıhhiye Müdürü Umumi Adnan Bey’in verdiği cevapta açıkça ifade edilmiştir. Osmanlı ordusu tarafından kurtarılan bölgelerdeki salgın hastalıklara karşı alınan tedbirlere yönelik takriri 25 Şubat 1918’de verilen cevapta konu sıtmaya gelmiş ve “Öyle zannedirim ki memalik-i Osmaniye’nin en çok sıtmalı yerleri Konya ovası, İzmit vesairedir” biçiminde bir ifade kullanılmıştır²¹. Vilayet dahilindeki sıtmanın bu yaygınlık hali Cumhuriyetin ilk yıllarında da aynen devam etmiştir

Kocaeli vilayeti dahilinde sıtmanın bu denli yaygınlığı şüphesiz bölgedeki bataklıklar ve sulak

16 Resmî Gazete, S: 3337, Kanun No: 3039, 23.06.1936.

17 Resmî Gazete, S: 3538, 19 Şubat 1937.

18 BCA, 30.18.1.1/10.38.18.

19 BCA, 30.18.1.1/14.32.13.

20 Temel, Atatürk Döneminde..., s. 79.

21 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, D: 3, c: 2, s. 482.

alanlar ile yakından ilgiliydi. Bataklık ve sulak alanlar hastalığın kaynağı konumundaki sivrisinekler için oldukça uygun bir yaşam alanı oluşturuyordu. 1929 yılında bölgede sıtma mücadeleye heyetince yürütülen çalışmalarda 27 farklı cinsten sivrisinek tespit edilmiş olup, bunların 7'si sıtma sebebiyet veren anofel cinsi sivrisinek idi²².

2.Vilayet Dahilinde Sıtma Mücadele Teşkilatının Kurulması ve Faaliyeti

Kocaeli vilayetinde sıtmanın kaynağı konumundaki bataklık ve sivrisineklerin bu denli yaygınlığına karşılık, bölge ancak 1928 senesi Temmuz ayı başında sıtma mücadele mıntıkası dahiline alınmış ve bir mücadele heyeti bölgede görevlendirilmiştir. Doktor Mecit Bey başkanlığındaki Kocaeli mıntıkası sıtma mücadele heyeti hızlı bir biçimde çalışmalara başlamış ve 1928 sonbaharı ve onu takip eden kış ayında 8 aylık bir dönemde vilayet dahilinde 54.779 sıtma muayenesi gerçekleştirmiştir. Çalışmalarına aynı hızla devam eden mücadele heyetinin Mart-Ekim 1929 dönemindeki muayene adedi 85.323'e yükselmiştir. Bu 16 aylık dönemdeki toplam muayenenin 92.407'si klinik, 47.695'i ise laboratuvar, kan muayenesi şeklinde gerçekleşmiş olup, klinik muayenelerinde 5.934, kan muayenelerinde 4.366 kişinin sıtmalı olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile hastalık oranı klinik muayenesine alınanlarda yüzde 6, kan muayenesine alınanlarda ise yüzde 9.6 olarak gerçekleşmiştir²³. Bu 16 aylık dönemde muayene ile birlikte tedavilere de başlanmış, bu kapsamda toplam 261,6 kilogram kinin dağıtılmıştır²⁴. Mücadele heyeti muayene ve tedavi ile beraber ayrıca sivrisinek mücadelesi ve bataklıkların kurutulması için de valilik ve özel idare ile ortak çalışmalar yürütmüştür. Sivrisinek mücadelesi bu dönemde sadece İzmit merkezde yürütülebilirken, bu kapsamda bir sıhhiye memuru ve iki işçi görevlendirilmiştir²⁵.

Kocaeli Vilayetinde bu şekilde 1928 yılı ortalarından itibaren sıtma mücadele heyeti görevlendirilmiş olmakla beraber, mücadelenin etkin bir biçimde yürütülebilmesi için hastalara ayrıca poliklinik ve yatarak tedavi hizmeti de vermek gerekiyordu. Ancak bu tarihlerde vilayet dahilinde yataklı hastane adedi oldukça sınırlıydı. 1928 yılı itibariyle vilayet dahilinde özel idareye ait 50 yataklı bir hastane ile Adapazarı'nda Adapazarı Şifa Yurdu adıyla 20 yataklı özel bir hastane bir mevcut idi. 1929 yılına gelindiğinde Adapazarı Şifa yurdunun kapandığı ve İzmit'te 5 yataklı Sıhhat Yurdu adıyla özel bir hastanenin açıldığı tespit edilmektedir. 1930 yılında Adapazarı'nda 25 yataklı belediyeye ait bir hastane açılırken, bu hastane 1933 yılı sonunda İzmit Sıhhat Yurdu ile beraber kapanmıştır. 1935 yılı itibariyle vilayet dahilinde biri İzmitte 50 yataklı ve diğeri Adapazarı'nda 15 yataklı olmak üzere özel idareye ait iki hastane, Gebze, Geyve, Hendek, Kandıra ve Karamürsel'de birer olmak üzere 5 dispanser faaliyet halindeydi²⁶.

Kocaeli Vilayetindeki sıtma mücadele heyetinin bu imkânlar dahilinde 1929'dan 1939'a kadar yürütmüş olduğu mücadelenin yıllar itibariyle bazı rakamsal verileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir²⁷.

22 Sıhhiye Mecmuası, c: 5 (Teşrin-i Evvel –Teşrin-i Sani 1929), Ankara 1930, s. 1432.

23 Sıhhiye Mecmuası, c: 5..., s. 1428.

24 Sıhhiye Mecmuası, c: 5..., s. 1433.

25 Sıhhiye Mecmuası, c: 5..., s. 1432.

26 BCA, 490.1.0/1463.1.7.

27 Tablodaki veriler Sıhhiye Mecmuasının ilgili yıllarının taranması ile derlenmiştir.

Yıllar	Poliklinik muayenesi	Dalak büyümesi tespit edilen	Kan muayenesi	Kan muayenesi ile teşhis edilen	Tedavi için sarf edilen kinin (gram)
1929 (11 ay)	105.072	5.813	46.660	4.151	300.451,4
1930 (12 ay)	127.120	8.279	40.827	6.391	266.179
1931 (6 ay)	118.499	15.463	22.096	4.312	249.708,6
1932 (10 ay)	115.181	22.999	56.984	14.888	603.021
1933 (11 ay)	126.931	13.861	31.566	6.009	377.503,8
1934 (6 ay)	81.146	11.455	41.939	8.033	232.409,8
1935 (7 ay)	87.898	8.240	19.892	2.491	241.870,5
1936(12 ay)	282.786	15.328	53.405	5.779	532.335,5
1938(12 ay)	192.998	26.179	77.936	10.294	720.073,5

SULAK ALAN VE BATAKLIK KURUTMA ÇALIŞMALARI

Vilayet dahilinde sıtmaya karşı tıbbi müdahale ile eşzamanlı olarak hastalığın kaynağı durumundaki sulak alan ve bataklıkların kurutulmasına da mesai sarf edilmekteydi. Nitekim ilk yapılan çalışmalar neticesinde 1929 yılı sonları itibariyle Akyazı'da 250 metre uzunluğunda bir kanal ile 2.500 metrekare genişliğinde bir sazlık kurutulurken, Sapanca'da Büyük Kirazca köyünde 2.850 metre uzunluğunda bir hendekteki su ile Arifiye kanalındaki su Sakarya Nehri'nin akıtılmıştır. Yine bu dönemde İzmit merkezde Tuzla içmeleri binasının önündeki bataklık ile Derince içmeleri binasının önündeki bataklığın önemli bir kısmı, Adapazarı'nda Kışla önünde 200 metre uzunluğundaki hendek, kışla arkasındaki 300 metre genişliğindeki iki kanal, Soğuksu köyünde 500 metre uzunluğundaki bir kanal, Ağacık Gölü ile Gökçeören, Yazlık, Aralık ve Karaboğaz arasında yer alan 1.500 dönümlük bir alan kurutulmuştur²⁸.

Bataklık ve sulak alanların kurutulması çalışmalarına sonraki yıllarda da devam edilmiş olup, 1934 yılı itibariyle önemli ölçüde mesafe kat edilmişti. Nitekim bu kapsamda Bakırlı bataklığının kurutulmasına ciddi biçimde mesai sarf edilmiş²⁹ ve söz konusu çalışmalar bataklığa civar köyler ahalisine mükellefiyet suretiyle yaptırılmıştır. Sadece Suadiye köyünde oturanlar 560 metre uzunluğunda bir kanalın kazılmasını sağlamışlardır. İki yıllık bir dönemde Dipsiz bataklığına doğru 14 metre genişliğinde ve 2.250 metre uzunluğunda bir kanal kazılarak su tümüyle akıtılmış ve neticesinde 800 dönümlük Bakırlı bataklığa tümüyle kurutulmuştur³⁰.

Bataklık ve sulak alanları kurutmaya yönelik bu çalışmaları hızlandırmak amacıyla 1934 yılı ortalarında Vilayet Meclisi bir ekskavatör alınmasına karar vermiş³¹ ve Nisan 1935 itibariyle ekskavatör İzmit'e getirilmiştir³². Gümrüksüz olarak getirilen ve 17 bin liraya mal olan ekskavatör kesin kabulü yapıldıktan hemen sonra, 1935 sonbaharından itibaren Dipsiz Gölü'nde çalıştırılmaya başlanmıştır³³.

28 Sıhhiye Mecmuası, c: 5... Sıhhiye Mecmuası, c: 5, s. 1433-1434.

29 Türk Yolu, 23 Temmuz 1934, s. 2.

30 Türk Yolu, 15 Birinci Teşrin 1934, s. 2.

31 Türk Yolu, 23 Temmuz 1934, s. 2.

32 Türk Yolu, 15 Nisan 1935, s. 2.

33 Türk Yolu, 27 İkinci Teşrin 1935, s. 1.

Bataklıklara yönelik bu çalışmalar devam ederken, İzmit Belediyesi halkın bu çalışmalara nakdi veya bedeni olarak katkıda bulunmasına yönelik bir mükellefiyet kararı aldı. Belediye meclisince alınan karara göre köylü ve şehirli halk, bataklıkların kurutulması için ya bedeni olarak 5 gün çalışacak, ya da 5 günlük işçi ücreti ödeyecekti³⁴.

Bu mükellefiyetin vilayetin diğer yerlerinde de uygulanıp uygulanmadığı hususunda bir bilgi tespit edilememiş olmakla beraber, bataklıklara yönelik çalışmalar 1935'te de aynen devam etti. Vali Faik Türel'in Temmuz 1935'te yerel gazetelere verdiği bir demece göre bu dönemde Adapazarı Gökçeören bataklığı için 2 kilometre uzunluğunda 12 metre genişliğinde bir kanal kazılmış olup, Derbent bataklığının denize, Mudurnu suyunun Sakarya nehrine akıtılması çalışmalarına devam edilmekteydi³⁵. 1935 yılı sonuna gelindiğinde bir yıllık çalışma sonunda 41.745 metre kanal kazılmış, 35.976 eski kanal temizlenmiş, kurutulan bataklık alan ise 3.878 hektarı bulmuştu³⁶.

1936 yılında gelindiğinde ise uzun süredir devam etmekte olan Dipsiz bataklığı tamamen kurutulmuş ve Büyük Derbent bataklığı ile İzmit şehrinin hemen doğusunda bulunan 400 dönümlük Tuzla bataklığının kurutulması çalışmalarına başlanmıştır³⁷.

Vilayet dahilinde tüm bu çalışmalara karşılık daha kat edilmesi gereken uzun bir mesafe olduğu da bir gerçektir. Nitekim Türkyolu gazetesinin tespitlerine göre 1937 yılı itibarıyla vilayet dahilinde toplam 249.560 dönümlük bir bataklık alan kurutulmayı bekliyordu. Bataklıkların yeri, adedi ve dönümü şu şekildeydi³⁸:

Kaza	Yeri	Dönüm
İzmit	5 farklı yerde	14.100
Adapazarı	21 farklı yerde	76.800
Hendek	2 farklı yerde	13.000
Karasu	7 farklı yerde	124.000
Kandıra	5 farklı yerde	17.000
Geyve	5 farklı yerde	4.660

Bu kadar geniş bir alanın kurutulması, çalışmaların daha da hızlandırılmasını gerektirdiğinden vilayet encümeni 1937 yılı ortalarında iki ekskavatör daha alınmasına karar verdi. Bunların toplam maliyeti ise 45 bin liraydı³⁹. Ekskavatörler 1938 yılının ilk aylarında gelmiş olup, 20 bin liralık ilk taksit kabul yapıldıktan hemen sonra ödendi⁴⁰. Söz konusu iki ekskavatör teslim alındıktan sonra Adapazarı'na gönderilerek, Gökçeören bataklığında çalıştırılmaya başlandı⁴¹.

34 Türk Yolu, 27 Mayıs 1935, s. 2.

35 Türk Yolu, 15 Temmuz 1935, s. 1, 2.

36 Türk Yolu, 22 Temmuz 1936, s. 2.; 12 Ağustos 1936, s. 2.

37 Türk Yolu, 12 Şubat 1936, s. 1.; 12 Ağustos 1936, s. 2.

38 Türk Yolu, 11 Mart 1937, s. 1.

39 Türk Yolu, 5 Ağustos 1937, s. 1.

40 Türk Yolu, 7 Nisan 1938, s. 1.

41 Türk Yolu, 12 Mayıs 1938, s. 1.

1938 yılında girildiğinde vilayet dahilinde ağırlıklı olarak Adapazarı Gökçeören ve Büyük Derbent bataklıklarının kurutulması çalışmalarına devam ediliyordu⁴². Yıl içinde sadece Nisan Eylül ayları arasındaki 6 aylık dönemde 7.676 metre yeni kanalı açılırken, 19.314 metre kanal temizlenmiş, 3.276 çukur kapatılmış ve 2000 dönümden fazla bataklık alan kurutulmuştur⁴³.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk yılları itibariyle nüfusta ciddi bir tahribat yaratan sıtmanın en çok etkili olduğu yerlerden biri de Kocaeli vilayetidir. Bölgede sulak ve bataklık alanların hastalığın menbaı olması nedeniyle genç Cumhuriyet idaresi bir yandan buraların kurutulmasının yönelik çalışmalar yaparken, bir yandan da vilayeti sıtma mücadele bölgesi kapsamına alarak, tedavi ve koruyucu sağlık hizmeti sunmaya çaba sarf etmiştir. Tüm bu çalışmaların neticesinde, 1939 itibariyle hastalığın vilayet dahilinde tümüyle yok edildiğini söylemek mümkün olmamakla beraber, mücadelenin belli bir aşamaya getirildiği, daha da önemlisi hasta sayısında bir düşme meydana geldiği rahatlıkla ifade edilebilir. 1939 itibariyle Kandıra⁴⁴, Geyve⁴⁵, Derince⁴⁶ ve Karamürsel'de sıtma vakalarından şikayetler devam etmekle beraber, 1928'de vilayet dahilinde sıtmalılar nispeti yüzde 28 iken bu oran 1939'da yüzde 6'ya düşmüş bulunmaktadır⁴⁷. 1946 sonrası yürütülen etkin mücadele ile 1950'li yılların başında sıtma yok denecek kadar azaltılmıştır.

42 Türk Yolu, 6 Kanunı Sani 1938, s. 1.; 25 Şubat 1938, s. 2.; 3 Mart 1938, s. 1.

43 Marmara, 22 Şubat 1939, s. 1.

44 Cumhuriyet Halk Partisi Kongre Dilekleri, 1940, s. 440-441.

45 Türk Yolu, 8 Ağustos 1939, s. 3.

46 Marmara, 30 Ağustos 1939, s. 3.

47 Türk Yolu, 13 Birinci Teşrin 1939, s. 1.

